

ANNA
STUART

De
vroedvrouw
van
Auschwitz

ROMAN

Als moeders en baby's genadeloos van elkaar gescheiden worden, verzint een vroedvrouw een plan om ze te helpen elkaar na de oorlog terug te vinden.

GEBASEERD OP EEN WAARGEBEURD VERHAAL

Anna Stuart

De vroedvrouw van Auschwitz

Roman

Vertaald door Gerda Lok-Bijzet

KokBoekencentrum • Utrecht

Dit boek is opgedragen aan Stanisława Leszczyńska en aan iedereen die zich, net als zij, ervoor heeft ingezet om hoop te blijven houden tijdens de donkerste dagen van de Holocaust.

Proloog

april 1946

Overal staan ledikantjes. Ze vullen heel de houten vloer van de galmende ruimte en uit elk bedje gluuert een klein kindje naar buiten. Allemaal zijn ze een en al nieuwsgierigheid. Er gloort geen hoop in hun ogen, daar zijn deze wezentjes nog wat te klein voor, maar wel een soort verlangen dat tot diep in mij doordringt en op een bepaalde manier aan mij trekt. Niet aan mijn hart, maar dieper nog; aan mijn baarmoeder. Het is al lang geleden dat ik een kind in mij droeg, maar misschien verdwijnt dit gevoel wel nooit helemaal. Misschien heeft elk kind dat uit mij geboren is wel een stukje van zichzelf achtergelaten, een klein stukje navelstreng dat het onmogelijk maakt om niet te smelten voor een paar grote babyogen. En misschien heeft elk kind dat ik, in de zevenentwintig jaar dat ik nu vroedvrouw ben, op deze wereld heb geholpen, mij wel op eenzelfde manier beïnvloed.

Ik loop een paar stappen de zaal in. De bedjes zijn oud en gemaakt van ruw hout, maar ze zijn schoon en zorgvuldig opge maakt. In een ervan ligt een baby te huilen en ik hoor een vrouwenstem een slaapliedje inzetten, zacht en troostend. Al hikkend komt het gehuil tot een einde en nu klinkt alleen de muziek nog. Net als eigenlijk alles in deze zaal is het geen swingend of intelligent liedje, maar het wordt met liefde gezongen. Ik glimlach en bid dat dit de plaats is waar wij naar op zoek zijn.

‘Ben je er klaar voor?’

Ik draai me om naar de jonge vrouw die aarzelend in de deuropening is blijven staan. Haar vingers klauwen zich om het witgekalkte hout van de deurpost en haar ogen zijn minstens zo groot

als die van de weeskinderen om ons heen.

‘Ik weet het niet.’

Ik steek mijn hand naar haar uit.

‘Dat was een domme vraag. Je zult er wel nooit helemaal klaar voor zijn, maar je bent er en dat is genoeg.’

‘En wat als het niet...?’

‘Dan blijven we doorzoeken. Kom mee.’

Ik trek haar naar voren, precies op het moment dat de vriendelijke directrice zich een weg tussen de ledikantjes door baant. Ze is een en al glimlach.

‘Jullie zijn er. Wat fijn. Ik hoop dat jullie geen al te zware reis achter de rug hebben?’

Ik kan mijn bittere lach niet binnenhouden. De reis die we vanochtend hebben gemaakt, stelde niet zoveel voor, maar de jaren die eraan voorafgingen waren een wirwar van pijn en verdriet. We hebben, om deze vervallen plaats van afnemende hoop te bereiken, donkere, obscene wegen moeten bewandelen die je niemand toewenst. Díe reis heeft ons allebei verzwakt en ik heb geen idee hoeveel verder we dit pad überhaupt nog kunnen bewandelen.

De directrice lijkt het te begrijpen. Ze legt een hand op mijn arm en schenkt me een klein knikje.

‘De slechte jaren liggen achter ons.’

‘Ik hoop maar dat u gelijk hebt.’

‘We hebben allemaal veel te veel verloren.’

Ik kijk naar mijn dierbare vriendin, die langzaam naar voren is geschuifeld, omdat ze wordt aangetrokken door het bedje dat het dichtst bij het raam staat. In het bedje zit een klein meisje. Haar blonde haar golft rondom een serieus gezichtje, dat door het zonlicht wordt beschenen. Als ze ziet dat er iemand op haar afloopt, trekt het kind zichzelf omhoog. Haar benen wankelen een beetje, maar ze is vastbesloten om te blijven staan. Mijn jonge vriendin legt op een drafje de laatste meters af en steekt haar hand uit naar de spijlen. Het meisje wurmt haar handje erdoorheen en mijn hart breekt wanneer ik dat zie; er zijn veel te veel spijlen

geweest, veel te veel hekken, veel te veel vormen van segregatie en verdeeldheid.

‘Is zij het?’ vraag ik, naar adem happend.

‘Ze heeft wel iets wat lijkt op de tatoeage die u omschreven hebt.’ De directrice haalt ietwat ongemakkelijk haar schouders op.

Iets wat lijkt op... Dat is niet genoeg. De moed zinkt me in de schoenen, en plotseling ben ik degene die hier niet klaar voor is, degene die wil dat deze donkere, obscene weg blijft voortkronkelen, want zolang we blijven reizen, kunnen we tenminste nog in hoop reizen.

‘Stop!’ wil ik schreeuwen, maar de woorden blijven ergens halverwege mijn keel steken, omdat de jonge vrouw haar handen al in het bedje steekt en het kindje in haar armen neemt. Het verlangen op haar gezicht is vele malen groter dan de optelsom van al deze arme wezen bij elkaar. Het is tijd om achter de waarheid te komen. Tijd om te ontdekken of onze harten op de een of andere manier nog te helen zijn.

Deel 1

Łódź

Hoofdstuk 1

1 september 1939

Ester

Toen de klok van de St. Stanislauskathedraal om twaalf uur precies begon te luiden, liet Ester Abrams zich dankbaar op de kerktrappen zakken en hief haar gezicht naar de zon. De zachte stralen voelden warm op haar huid, maar de herfst had zich al in de stenen traptreden genesteld en er trok een rilling langs haar benen. Heel even overwoog ze om op haar jas te gaan zitten, maar die was net nieuw en had een haast roekeloos lichtblauwe kleur, die volgens haar zusje de kleur van haar ogen nog beter deed uitkomen, en ze wilde liever niet dat er vlekken op kwamen.

Ester bloosde. Eigenlijk was het een nogal impulsieve aankoop geweest, maar Filip was altijd zo prachtig gekleed. Niet extravagant – een kleermaker in opleiding had weinig meer te besteden dan een leerling-verpleegster – maar wel met trots en zorg uitgekozen. Het was een van de eerste dingen die haar aan hem was opgevallen, die ene dag in april, toen hij zich voor de allereerste keer aan de andere kant van de kerktrappen had laten zakken. Elke cel van haar lichaam was tot leven gekomen, als de bloesem van de dichtstbijzijnde kersenboom. Ze had uiteraard gauw weer weggekeken en haar blik strak op haar *pierogi* gevestigd, maar ze had zich een weg door haar deegwaar gegeten zonder ook maar één hapje van haar moeders heerlijke champignon- en zuurkoolvulling te proeven.

Ze had het niet aangedurfd om nog eens te kijken, totdat hij uiteindelijk was opgestaan en zij alsnog een vlugge blik in zijn richting had geworpen. Ze zag hem nu weer levendig voor zich:

zijn lange, lenige en haast slungelige lichaam, ook al had hij wel een doelbewuste tred; zijn jas van grove, maar stijlvolle snit; zijn keppeltje met die nogal ingewikkeld ogende rand, dat aan de achterkant van zijn hoofd prijkte. Wat had ze van die aanblik genoten, totdat hij plotseling had teruggekeken en zijn ogen zich in de hare hadden geboord. Ze had onmiddellijk gemerkt dat niet alleen haar gezicht, maar haar hele lichaam was gaan blozen van iets wat eigenlijk verlegenheid had moeten zijn, maar meer als een soort... blijdschap voelde.

De volgende dag was ze extra vroeg gekomen, vol spanning en verwachting. De klok sloeg twaalf uur, maar er verscheen geen jongeman. Alleen een oudere heer met een te laag over zijn oren getrokken hoed, die met zijn wandelstok de trap op waggelde. Ze was hem gauw te hulp geschoten, deels omdat ze wist dat haar moeder dat van haar verwachtte, maar ook omdat ze hoopte dat de jongeman er, tegen de tijd dat zij weer terug zou zijn, alsnog zou zitten. Maar dat bleek niet het geval en ze had zichzelf met haar *bajgiel* op de trap laten zakken en was er lukraak in gaan plukken, alsof het arme brood er iets aan kon doen. Pas halverwege haar lunch had ze ontdekt dat hij weer terug was en op exact dezelfde plek was gaan zitten als de dag ervoor. Hij zat stilletjes van zijn eigen lunch te eten en was verdiept in een krant, maar toch leek het wel alsof hij, toen zij stiekem zijn kant op keek, ineens een stuk minder geïnteresseerd was in zijn krant en er vooral dwars doorheen leek te kijken.

Zes dagen lang had hij aan de andere kant van de trap zijn lunch gegeten, terwijl de inwoners van Łódź zich vol energie en druk lachend een weg door de Piotrkowskastraat onder hen baanden. Elke dag opnieuw had ze in haar hoofd zinnnetjes geoefend die vervolgens in pijnlijke, verstrengelde brokken veranderden wanneer ze ze over haar lippen probeerde te krijgen. Tot het moment waarop die ene vrouw luid mopperend tussen hen door was gestapt. Ze had geen idee wat die vrouw zo boos gemaakt had, maar toen ze allebei hadden opgekeken, was ze de kerk al binnengelopen, waardoor hun blikken rechtstreeks op elkaar waren geland. De

vooraf bedachte zinnnetjes maalden nog altijd rond in Esters hoofd, maar bleken te koppig om naar buiten te komen. En uiteindelijk had hij iets onzinnigs over het weer gezegd en zij had iets nog veel onzinnigers teruggezegd en ze hadden naar elkaar gegrinnikt, alsof ze zojuist het intelligentste gesprek ooit hadden gevoerd, dus misschien had hij ook wel van die zinnnetjes in zijn hoofd gehad. Toen de eerste woorden eenmaal gesproken waren, kwam de rest een stuk sneller en algauw hadden ze, nou ja, niet per se gezellig zitten kletsen, want ze waren allebei niet het type dat echt met woorden smeed, maar wel rustige, simpele feitjes over hun levens met elkaar uitgewisseld.

‘Ik vind je keppeltje erg mooi,’ had ze eruit weten te persen. ‘Die rand is echt prachtig.’

Hij raakte het hoofddeksel ietwat onzeker aan.

‘Dank je. Ik heb hem zelf geborduurd.’

‘Echt waar?’

Hij bloosde en zij ontdekte dat, hoewel zijn haar donker was, zijn ogen net zo blauw waren als de hare.

‘Ik volg een opleiding tot kleermaker. We maken vooral jassen en broeken en overhemden, maar ik hou juist van...’ Hij trok even aan zijn keppeltje. ‘Mijn vader noemt het altijd “dat gepriegel”. Hij vindt het maar niets dat ik me daarmee bezighoud. Hij zegt dat borduren iets voor vrouwen is.’

‘Maar jij kunt het zo goed dat hij er haast wel naast móét zitten.’

Hij schoot in de lach. Het was een korte, maar diepe lach.

‘Bedankt. Ik vind dat kleren iets moeten uitstralen van wie jij bent, als persoon.’

Nu Ester aan die opmerking terugdacht en aan hoezeer die haar verbaasd had, kon ze het niet laten om even aan haar lichtblauwe jas te trekken. Zij was opgevoed met het idee dat kleren vooral netjes, schoon en degelijk moesten zijn en had er nooit over nagedacht dat ze ook iets anders konden uitstralen dan een goede afkomst.

‘Vertel me meer,’ had ze uitnodigend gezegd, en dat had hij gedaan. Hij was steeds meer tot bloei gekomen, wat maakte dat

zij daar met veel plezier de hele middag had kunnen blijven zitten, ware het niet dat ze maar een halfuur lunchpauze had en dat de hoofdverpleegkundige een ware tiran was. Zelfs als je hooguit een minuutje te laat was, zadelde zij jou voor de rest van de middag al op met de ondersteekdienst. En hoewel dat het meer dan waard was om nog iets langer bij de jonge kleermaker te kunnen blijven zitten, wist ze dat haar ouders een heleboel offers hadden moeten brengen om voor haar verpleegstersopleiding te kunnen betalen, en dus was ze het aan hen verplicht om extra goed haar best te doen. Het was zo lastig geweest om zich van hem los te rukken en ze had evengoed ondersteekdienst kunnen krijgen voor het gebrek aan concentratie waarmee ze die middag haar werk had gedaan. Maar de volgende dag had hij er weer gezeten en de dag erna weer, en ze was die halfuurtjes gaan koesteren, als waren het de mooiste juwelen uit de Russische mijnen. Dus waar bleef hij vandaag?

Ze keek gespannen naar de Piotrkowskastraat. Misschien was hij door iets opgehouden op het werk, of misschien was er een ongeluk of zoiets gebeurd. De lucht leek deze ochtend extra geladen, de mensen opgewondener dan anders, de winkels voller. Iedereen die voorbijkwam droeg tassen vol boodschappen, alsof men bang was dat ze binnenkort zonder zouden komen te zitten. De krantenverkopers schreeuwden nog harder dan anders, maar Ester had heel die vervelende warboel van woorden (nazi's, Hitler, invasie, bommen) in de afgelopen maanden al zo vaak gehoord dat ze er nauwelijks nog naar luisterde. Het was een prachtige najaarsdag, ook al voelde de trap waarop ze zat dan ietwat koud aan, en niemand zou het toch in zijn hoofd halen om onder zo'n prachtige blauwe hemel iets vreselijks uit te halen?

Daar was hij uiteindelijk alsnog. Hij zigzagde zich een weg door de lange rij die voor de slagerswinkel stond en beende met lichte tred tussen de honderden mensen door. Ester kwam langzaam overeind, maar dwong zichzelf toen weer te gaan zitten. Drie maanden lang hadden ze elkaar op deze manier ontmoet. Ze waren steeds dichterbij elkaar toe geschoven, hier op de trappen van

de St. Stanislauskathedraal, om samen hun lunch te eten, terwijl de bloesem van de kersenboom in vruchten veranderde en de bladeren steeds donkerder werden, totdat hun randjes uiteindelijk roestbruin begonnen te kleuren.

Ze hadden gepraat en bij elk stukje informatie dat ze met elkaar deelden hun zelfvertrouwen zien groeien. Ze wist nu hoe hij heette: Filip Pasternak. Ze had, uiteraard, uitgeprobeerd hoe haar naam klonk met zijn achternaam erachter. Ester Pasternak. Maar toen haar zusje Leah hetzelfde had geprobeerd, had ze tegen haar gesnauwd dat ze niet zo belachelijk moest doen. Hij was een leerling in zijn vaders zeer gerespecteerde kleermakerij, maar kreeg geen speciale behandeling. Zelf zei hij dat hij daar blij om was – maar ze wist niet helemaal zeker of dat wel waar was – en dat hij nog niet mocht trouwen, omdat hij eerst ‘moest werken’.

Met die informatie was hun gesprek vervolgens vastgelopen. Ester had eruit weten te persen dat het klonk alsof hij de zaak veel te bieden had en Filip had haar aangehoord en dankbaar geglimlacht, waarna hij op wel erg norse toon had geantwoord dat ‘vaders niet altijd gelijk hebben’. Vervolgens hadden ze allebei met een schuldig gezicht om zich heen gekeken, voor het geval iemand deze godslastering had gehoord. Precies op dat moment had de klok het halve uur geslagen, waarna ze allebei van schrik waren opgesprongen. Ester had die middag inderdaad ondersteekdienst gekregen, maar ze had er nauwelijks erg in gehad, omdat er de hele middag lang allemaal onstuimige gedachten door haar hoofd hadden gespoekt.

Ze wist vrijwel zeker dat haar ouders haar ook nog veel te jong vonden om te trouwen, of dat ze op zijn minst dachten dat ze toch veel te toegewijd was aan haar verpleegstersopleiding om zelfs maar aan trouwen te denken. En het klopte inderdaad dat ze de afgelopen twee jaar ook telkens geroepen had dat ze niet geïnteresseerd was in mannen en dat dat waarschijnlijk ook nooit zou veranderen. Haar moeder had dan altijd wijselijk geglimlacht, iets wat haar destijds mateloos geïrriteerd had, maar waaruit ze nu toch ook wel een zekere troost putte. Niet dat er ook maar

enige sprake was van een huwelijk, of zelfs maar van een etentje, of een wandelingetje in het park, of iets anders wat ook maar een klein beetje afweek van samen lunchen op de trappen van de St. Stanislauskathedraal. Hun samenzijn was als een rituele luchtbel die ze geen van beiden wilden doorprikken, voor het geval die geen andere toekomst had.

‘Ester!’

Over de menigte heen riep hij haar naam. Er kwam een tram langsrijden en één afschuwelijk moment dacht ze dat hij er nog net voorlangs wilde duiken, maar ondanks de vreemde, wilde blik in zijn ogen deed hij nog net op tijd een stap naar achteren, waarna het ding hem een paar penibele seconden later voorbij ratelde. Daar was hij weer. Hij sprong over de tramrails en riep nogmaals haar naam. ‘Ester!’

Ze stond op.

‘Filip! Gaat het wel?’

‘Nee! Ik bedoel, ja. Het gaat prima. Met mij wel, maar met de wereld niet, Ester. Met Polen niet.’

‘Hoezo? Wat is er gebeurd?’

‘Heb je het dan niet gehoord?’ Ze trok een wenkbrauw op en hij sloeg met zijn hand tegen zijn voorhoofd. Het was zo’n komisch gezicht dat ze bijna in de lach schoot, maar ze realiseerde zich al gauw dat hij er veel te bezorgd uitzag om überhaupt flauwe grapjes te kunnen maken. ‘Natuurlijk heb je het nog niet gehoord, anders zou je er immers ook niet naar vragen? Sorry.’

Hij bleef twee treden onder haar stilstaan en voor de allereerste keer na al die maanden stonden ze op ooghoogte van elkaar. Ze keek diep in zijn ogen en was veel te bezorgd om zich daar ook maar een klein beetje voor te schamen.

‘Je hoeft geen sorry te zeggen, Filip. Wat is er aan de hand?’

Hij slaakte een zucht.

‘Duitsland is binnengevallen. De Wehrmacht zwermt bij onze grenzen rond en niemand is nog veilig.’

‘Moet je naar het front?’

‘Misschien. Als er genoeg tijd is. Maar ze komen steeds sneller,

Ester. Ze zijn al onderweg naar Warschau en Krakau.’

‘En Łódź?’

‘Wie weet. Maar het lijkt er wel op. We zijn een mooie stad met veel industrie. Duitsers zijn dol op industrie.’

‘Maar ze houden niet van Joden.’

‘Nee,’ zei Filip. ‘Men zegt dat sommigen zelfs al op het punt staan om te vertrekken. Ze verzamelen hun goud bij elkaar en trekken naar het oosten.’

‘En jouw familie?’

Hij schudde zijn hoofd.

‘Vader laat zijn kleermakerij echt niet zomaar in de steek. En zelfs al zou hij dat wel doen...’

Hij zweeg plotseling en keek Ester diep in de ogen.

‘En zelfs al zou hij dat wel doen...?’ zei ze vragend.

Ze zag dat hij zijn kin hief. Zijn blik werd donker van een plotselinge vastberadenheid.

‘Zelfs al zou hij dat wel doen, dan zou ik niet met hem meegaan. Niet zonder jou.’

‘Zonder mij?’ zei ze ademloos, maar hij nam haar handen al in de zijne en liet zich op één knie zakken. Zijn lange benen zochten ietwat klungelig op de kerktrappen naar evenwicht.

‘Ester Abrams, zou je me een plezier willen doen door mijn vrouw te worden?’

Ester knipperde verbaasd met haar ogen. Heel even leek het alsof de hele Piotrkowskastraat met zijn gepanikeerde bezigheden was gestopt en iedereen zich naar hen had omgedraaid. Twee oudere dametjes, die een kruiwagen vol boodschappentassen voor zich uit duwd, bleven plotseling stilstaan en staarden hen aan. Zij staarde terug en een van hen gaf haar een knipoog en een klein knikje. Gauw richtte ze haar blik weer op de aantrekkelijke man voor haar.

‘Ik...’

‘Het is oorlog, Ester. En zodra ik dat nieuws hoorde, zodra ik begon te piekeren over soldaten en wapens en de vijand die onze stad komt binnenmarcheren, kon ik nog maar aan een ding denken:

dat dat mij van jou zou kunnen beroven. En toen bedacht ik me wat een idioot ik eigenlijk ben dat ik al drieëntwintig en een half uur per dag van deze zomer níét met jou heb doorgebracht, en ik kan het idee dat ik nog een halfuur zou moeten verspillen gewoon niet langer verdragen. Dus, Ester, wil je dat?’

‘Met jou trouwen?’

‘Ja.’

‘Ja!’

Het woord barstte uit haar los en ze trok hem overeind en hij nam haar in zijn armen en zijn lippen zochten de hare en het enige wat ze verder nog kon denken was dat zij ook al veel te veel van haar tijd verspild had. De wereld om haar heen tolde en een hard geluid zoemde in haar oren, alsof God al zijn engelen had opgedragen om voor hen te zingen. Maar in dat geval had Hij beter een ander koor kunnen uitkiezen, want dit klonk meer als een klaagzang dan als een hemelse lofzang, en het was pas nadat ze Filip losliet dat ze ontdekte dat het het luchtalarm was, dat uit de roestige luidsprekers langs de straat knetterde.

‘Snel,’ zei Filip. Hij nam haar bij de hand en trok haar mee de trap op, naar de kathedraal, terwijl boven hun hoofden twee donkere, dreigende Duitse vliegtuigen de blauwe hemel doorkliefden. Ester had geen idee of dit nu de mooiste, of juist de ergste dag van haar leven was.

Het was een vraag die ze zichzelf voortdurend zou blijven stellen in de donkere jaren die op dit moment nog voor haar lagen.

Omringd door duisternis en dood strijden twee dappere vrouwen voor nieuw leven.

Polen, 1942. Ana Kaminska wordt door de poorten van Auschwitz geduwd, met de angstige Ester naast zich. Ze verklaart dat ze voedvrouw is en de jonge vrouw naast haar haar assistent. De twee worden tewerkgesteld in de barak voor zwangere vrouwen en daarmee ligt het lot van vele vrouwen en kinderen nu in hun handen. Ana weigert te doen wat de SS'ers van haar vragen, namelijk meewerken aan de dood van de pasgeborenen.

Wanneer twee SS-soldaten een blonde baby uit de armen van zijn moeder wegrukken, beseft Ester dat er hoop achter deze wrede daad schuilt: dit kind kan blijven leven. Samen met Ana bedenkt ze een list deze kinderen na de oorlog weer te kunnen herenigen met hun moeders. In het geheim beginnen ze de kampnummers van de moeders op de kinderen te tatoeëren. Zo creëren ze een spoor dat na de oorlog de weg terug naar elkaar kan wijzen.

Een roman over vrouwelijke solidariteit in onmenselijke omstandigheden, geïnspireerd door de geschiedenis van de Poolse voedvrouw Stanisława Leszczyńska.

ANNA STUART studeerde Engelse literatuur in Cambridge en werkte jaren als productieplanner voordat ze zich besloot te wijden aan het schrijfvak. Inmiddels heeft ze tien oorlogsromans op haar naam staan. Haar boeken zijn al in twintig talen vertaald en worden door heel Europa gelezen.

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

NUR 302

